

УДК 343.81

Царюк Сергій Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника відділу науково-дослідного центру*

Військового інституту

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Tsariuk Serhii

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,

Deputy Head of the Scientific-Research Center

Taras Shevchenko Kyiv National University

ORCID: 0000-0001-5971-0419

DOI: 10.25313/2520-2308-2024-6-10065

ОРГАН ПРОБАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

THE PROBATION AUTHORITY AS AN ENTITY FOR THE PREVENTION OF RECIDIVIST CRIME

Анотація. Вступ. Сучасна кримінальна політика України вимагає ефективних інструментів для ресоціалізації правопорушників і зменшення рівня рецидивної злочинності. Пробація, як інститут кримінально-виконавчої системи, виступає важливим напрямом реалізації цих завдань, пропонуючи альтернативу традиційним каральним заходам.

Мета написання статті полягає у проведенні наукового аналізу організаційно правових аспектів діяльності уповноваженого органу з питань пробації в Україні, як суб'єкту зниження рівня рецидивної злочинності.

Матеріали і методи. Дослідження пробації, як суб'єкту запобігання рецидивної злочинності спирається на результати наукового аналізу цієї проблеми вітчизняними вченими, нормативно-правові акти, що регламентують діяльність уповноважених органів з питань пробації. У дослідженні використано філософські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема аналізу, синтезу, дедукції, індукції, структурно-функціональний метод та інші.

Результати. Визначено роль та функції органу пробації в контексті запобігання рецидивній злочинності. Проаналізовано основні напрями діяльності служби пробації, її нормативно-правову базу та практичні аспекти функціонування. Особлива увага приділяється ефективним методам роботи з особами, які перебувають на обліку в пробації, і тим, що мають високий ризик повторних злочинів. Визначено, що підвищення ефективності діяльності уповноважених органів з питань пробації можливе лише завдяки міжвідомчій співпраці, зокрема їх тісній взаємодії з судовими і правоохоронними органами та соціальними структурами для досягнення позитивних результатів у профілактиці рецидивної злочинності.

Висновки. Ефективність уповноваженого органу з питань пробації, як суб'єкта запобігання рецидивній злочинності визначається його здатністю адаптуватися до потреб суспільства та правопорушників, а також готовністю до впровадження інноваційних підходів у процеси нагляду та підтримки осіб, що перебувають на обліку. Запропоновано рекомендації щодо подальшого розвитку системи пробації з метою підвищення її результативності та зменшення рівня рецидивної злочинності.

Ключові слова: пробація, засуджені, органи пробації, кримінально-правові заходи, не пов'язані з ізоляцією правопорушників, взаємодія органів пробації, правопорушники.

Summary. Introduction. In the article the author modern criminal policy of Ukraine requires effective tools for the resocialization of offenders and reducing the level of recidivism. Probation, as an institution of the criminal-executive system, acts as an important direction for the implementation of these tasks, offering an alternative to traditional punitive measures.

The purpose of writing the article is to conduct a scientific analysis of the organizational and legal aspects of the activity of the authorized body on probation issues in Ukraine, as a subject of reducing the level of recidivism.

Materials and methods. The study of probation as a subject of prevention of recidivism is based on the results of scientific analysis of this problem by domestic scientists, legal acts regulating the activities of authorized bodies on probation issues. Philosophical, general scientific and special methods of scientific knowledge were used in the research, including analysis, synthesis, deduction, induction, structural-functional method and others.

The results. The role and functions of the probation body in the context of prevention of recidivism are determined. The main areas of activity of the probation service, its regulatory and legal framework and practical aspects of functioning have been analyzed. Special attention is paid to effective methods of working with persons who are on probation and those who have a high risk of reoffending. It was determined that increasing the effectiveness of the authorized bodies on probation matters is possible only thanks to interdepartmental cooperation, in particular, their close interaction with judicial and law enforcement agencies and social structures to achieve positive results in the prevention of recidivism.

Conclusions. The effectiveness of the authorized body on probation issues as a subject of prevention of recidivism is determined by its ability to adapt to the needs of society and offenders, as well as readiness to introduce innovative approaches to the processes of supervision and support of persons under registration. Recommendations are offered for the further development of the probation system in order to increase its effectiveness and reduce the level of recidivism.

Key words: probation, convicts, probation bodies, criminal legal measures not related to the isolation of offenders, interaction of probation bodies, offenders.

Постановка проблеми. Сучасна кримінальна політика України вимагає ефективних інструментів для ресоціалізації правопорушників і зменшення рівня рецидивної злочинності. Пробація, як інститут кримінально-виконавчої системи, виступає важливим напрямом реалізації цих завдань, пропонуючи альтернативу традиційним каральним заходам. З моменту впровадження в Україні системи пробації в 2015 році, вона стала ключовим елементом у реформуванні кримінально-виконавчої системи.

Попри позитивні зміни, існує низка проблем, які стримують ефективне функціонування пробації. Однією з основних проблем є недостатня інституційна спроможність органів пробації, що проявляється у дефіциті кваліфікованих кадрів, недостатньому фінансуванні та обмежених можливостях для реабілітації засуджених. В умовах інтеграції України до європейського правового простору, проблема адаптації пробації до міжнародних стандартів, також набуває значної актуальності. Європейські стандарти вимагають орієнтації на соціальну реабілітацію та ресоціалізацію правопорушників, що вимагає від національної системи пробації відповідних змін та адаптацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Стан опрацювання проблематики становлення пробації в Україні в правовій доктрині відображається в наукових працях багатьох провідних вчених. Окремі функції, що реалізуються органами пробації було досліджено в працях таких вітчизняних науковців, як С. Сьоміна [4], О. Ткачова [5], А. Степанюк [6], Н. Перепічка [7], М. Маршуба [8], С. Марків [9], С. Виноградова [10], Р. Басенко [11], І. Алексєєв [12], А. Богатирьов [13], В. Карелін [14] та інші.

Мета написання статті полягає у проведенні наукового аналізу організаційно правових аспектів діяльності уповноваженого органу з питань пробації в Україні, як суб'єкту зниження рівня рецидивної злочинності.

Матеріали і методи. Дослідження пробації, як суб'єкту запобігання рецидивної злочинності спирається на результати наукового аналізу цієї проблеми вітчизняними вченими, нормативно-правові акти, що регламентують діяльність уповноважених органів з питань пробації. У дослідженні використано філо-

софські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема аналізу, синтезу, дедукції, індукції, структурно-функціональний метод та інші.

Виклад основного матеріалу. Актуальність дослідження пробації як напрямку державної політики в сфері виконання кримінальних покарань обумовлена кількома важливими факторами. По-перше, зростанням рівня злочинності і збільшення числа осіб, які підлягають кримінальним покаранням, вимагають пошуку альтернативних та ефективних методів впливу, які дозволять забезпечити баланс між покаранням і реабілітацією правопорушників. Пробація пропонує такі можливості, забезпечуючи не лише зменшення «тюремного населення», але й сприяючи зниженню рецидивної злочинності через інтеграцію засуджених у суспільство.

По-друге, в умовах реформування правової системи України та наближення до європейських стандартів, пробація стає важливим інструментом, що відповідає вимогам гуманізації кримінальної юстиції. Інтеграція пробації в національну систему правосуддя сприяє підвищенню якості виконання кримінальних покарань і адаптації до міжнародних стандартів, що є важливим елементом євроінтеграційного курсу України.

По-третє, пробація сприяє соціальній стабільності, зменшуючи соціальні ризики, пов'язані з рецидивом і маргіналізацією засуджених осіб, що забезпечує суспільну безпеку і сприяє розвитку правової культури в суспільстві.

Враховуючи вище зазначене, дослідження пробації як інструменту державної політики у сфері виконання кримінальних покарань є необхідним для вдосконалення цієї системи, підвищення її ефективності та відповідності сучасним вимогам і викликам, що стоять перед кримінальною юстицією в Україні.

Орган пробації виступає важливим елементом сучасної системи кримінальних покарань, який спрямований на реабілітацію та ресоціалізацію правопорушників, а також на зменшення рівня рецидиву. В Законі України «Про пробацію» визначені основні завдання пробації, включаючи надання допомоги засудженим, контроль за їх поведінкою та соціальну адаптацію; визначено обов'язки осіб, які

перебувають під пробацією, а також повноваження та обов'язки персоналу пробації та врегульовано процедури надання та порядок взаємодії з іншими органами та установами [2].

Органи пробації в Україні є ключовими інституціями у сфері виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, забезпечуючи реабілітацію правопорушників, дозволяючи їм виправитися без ізоляції від суспільства. Ця структура функціонує на підставі чіткої законодавчої бази, яка визначає її повноваження, обов'язки та організаційні принципи. Правову основу пробації та діяльності уповноважених органів з питань пробації становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст 3.) [2].

Організаційно-правова структура органів пробації в Україні визначається низкою нормативно-правових актів, основними з яких є:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України — визначає загальні принципи та умови виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, а також порядок здійснення пробаційного нагляду [1].

2. Закон України «Про пробацію» -містить положення щодо організації пробаційних служб, їхніх функцій, прав та обов'язків, а також процедур надання пробаційних послуг [2].

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення — регулює питання, пов'язані з адміністративним наглядом та обов'язками осіб, які перебувають під наглядом пробації.

4. Інші підзаконні акти — розпорядження Міністерства юстиції України, нормативні акти Державної кримінально-виконавчої служби України та інші документи, що деталізують організаційні аспекти діяльності уповноважених органів з питань пробації.

Органи пробації в Україні мають чітко визначену організаційну структуру, що забезпечує ефективне виконання ними функцій:

1. Державна кримінально-виконавча служба України, яка є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, розробляє та реалізує державну політику в сфері виконання кримінальних покарань, та відповідає за нормативне регулювання, координацію та контроль діяльності уповноважених органів з питань пробації на національному рівні.

2. Уповноважені органи з питань пробації реалізують завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

3. Філії Державної установи «Центр пробації» в регіонах здійснюють нагляд та надають пробаційні послуги особам, які перебувають на обліку у пробації, забезпечуючи реалізацію умов пробації та підтримку реабілітаційних заходів [3].

На думку С. Сьоміна основними функціями пробації є контроль (моніторинг дотримання умов про-

бації, зокрема: звіти, виконання громадських робіт, відвідування реабілітаційних програм); підтримка (допомога у вирішенні соціальних, психологічних та економічних проблем, що сприяє ресоціалізації); ресоціалізація (сприяння адаптації правопорушників у суспільство через навчальні та професійні програми) [4, с. 156].

Концепція пробації виникла наприкінці 19 століття як альтернатива суворим покаранням, що не сприяли реабілітації. Історія пробації демонструє її еволюцію від неформальних механізмів підтримки та контролю правопорушників до сучасної системи, що інтегрована в національні та міжнародні правові системи [5, с. 69]. Пробація як інститут кримінальної політики сприяє гуманізації правосуддя, підтримує реабілітацію і ресоціалізацію правопорушників та пропонує ефективну альтернативу традиційним формам покарання.

Реалізація головного завдання пробації — зменшення рівня рецидивної злочинності, можливе завдяки наступним факторам:

1. Підтримка та реабілітація осіб, що перебувають на обліку в пробації — включає психологічну, соціальну, та професійну допомогу.

2. Індивідуалізований підхід — план пробації розробляється з урахуванням особистих характеристик та потреб засудженого.

3. Контроль та нагляд — регулярні зустрічі з працівниками пробації та спостереження за поведінкою особи, що перебуває під наглядом пробації, допомагають запобігти порушенням.

Крім того, соціально ефективна пробація сприяє успішній реінтеграції правопорушників у суспільство, завдяки: освіті та навчання (програми навчання новим робітничим професіям); соціальній підтримці (допомога у вирішенні побутових питань та сприяння відновленню соціальних зв'язків) та психологічній допомозі (підтримка у подоланні залежностей та психологічних проблем). Крім того, пробація є «менш витратною», ніж утримання засуджених в місцях позбавлення волі, що дозволяє знизити навантаження на державний бюджет [6, с. 56]. Дослідження показують, що особи, що перебувають на обліку в пробації можуть працювати, платити податки, і брати участь у суспільному житті.

Пробація сприяє підвищенню рівня безпеки в суспільстві, зменшенню рівня злочинності та поліпшенню соціального клімату. Крім того, завдяки пробації: особи, які знаходяться там на обліку, мають більше можливостей для виправлення без ізоляції від суспільства, що знижує ризик стигматизації правопорушників і сприяє їхній реінтеграції в суспільство.

Органи пробації в Україні є ключовими інституціями у сфері виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, забезпеченням нагляду за особами, які перебувають на обліку у пробації, що сприяє їхній реабілітації та інтеграції у суспільство

[7, с. 139]. Органи пробації в Україні виконують ряд ключових завдань:

1. Забезпечують нагляд за особами, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, відбувають покарання з випробуванням, умовно-достроково звільнені ст. 81 КК України) та особами, яким покарання у виді позбавлення волі замінене більш м'яким видом (ст. 82 КК України) [1].

2. Надають психологічну, соціальну та іншу підтримку правопорушникам, допомагають у вирішенні проблем, пов'язаних із реінтеграцією в суспільство, сприяють у працевлаштуванні, навчанні тощо [8, с. 118].

3. Здійснюють оцінку ризиків повторного скоєння злочинів правопорушниками, розробляють індивідуальні плани нагляду та реабілітації, використовують сучасні методики оцінки поведінкових ризиків.

4. Тісно співпрацюють з національною поліцією, судами, громадськими організаціями, службами зайнятості, закладами охорони здоров'я та освіти для забезпечення комплексного підходу до реабілітації правопорушників [9, с. 80].

Органи пробації розробляють індивідуальні плани роботи з кожним правопорушником, що включають заходи, спрямовані на виправлення поведінки, зниження ризиків повторного скоєння злочинів і сприяння соціальній інтеграції. Важливою особливістю діяльності органів пробації є тісна співпраця з іншими державними органами та громадськими організаціями для забезпечення комплексного підходу до вирішення проблем правопорушників [10, с. 96]. Служби пробації активно використовують електронний моніторинг, інформаційні системи для відстеження виконання умов пробації, що підвищує ефективність контролю та нагляду [11, с. 204].

У сучасних умовах функціонування система пробації в Україні стикається з низкою проблем, які потребують негайного вирішення для забезпечення ефективного нагляду за умовно засудженими особами та сприяння їхній реабілітації. Ці проблеми охоплюють різні аспекти організації та діяльності уповноважених органів з питань пробації і мають значний вплив на якість та результативність їхньої роботи.

1. Фінансова підтримка є однією з найактуальніших проблем системи пробації в Україні. Не належне фінансування діяльності уповноважених органів з питань пробації, що включає обмежені можливості для проведення реабілітаційних програм, недостатню оплату праці працівників, а також брак фінансування для належної матеріально-технічної бази, зокрема, відсутність спеціалізованих центрів для роботи з правопорушниками, ускладнює надання

якісних послуг. Підвищення рівня фінансування служб пробації, залучення міжнародних грантів і програм допомоги, оптимізація використання наявних ресурсів, допомогли б частково вирішити бюджетне «недофінансування».

2. Працівникам уповноважених органів з питань пробації необхідно регулярно підвищувати свою кваліфікацію, щоби мати можливість впроваджувати нові методи роботи та проводити тренінги з актуальних питань сфери пробації, впроваджувати новітні технології та методи роботи, що базуються на наукових даних і сучасних підходах до реабілітації та нагляду. Ще однією проблемою, є надмірне навантаження на працівників пробації, що знижує ефективність індивідуального підходу до кожного правопорушника та обмежує можливості постійного моніторингу та контролю умов виконання пробаційних зобов'язань. Вирішення цієї проблеми можливе завдяки збільшенню чисельності штатних працівників та впровадження інноваційних технологій, таких як електронний моніторинг, створення єдиної інформаційної системи, яка об'єднає дані про правопорушників та спростить процедуру контролю.

3. Співпраця з міжнародними організаціями та обмін досвідом з іншими зарубіжними країнами сприятиме підвищенню соціальної ефективності діяльності органів пробації та впровадженню передових закордонних практик [12, с. 109].

Висновок. Уповноважені органи з питань пробації в Україні є важливим елементом системи кримінальної юстиції, яка спрямована на реабілітацію правопорушників і зниження рівня рецидиву. Їх діяльність регламентована нормативно-правовими актами України, вони мають організаційно-правову структуру та використовують сучасні підходи до нагляду і реабілітації правопорушників. Подальший розвиток і вдосконалення уповноважених органів з питань пробації забезпечить ефективне функціонування кримінальної юстиції в Україні [13, с. 176]. Проблеми, з якими стикається система пробації в Україні сьогодні, є багатогранними і потребують комплексного підходу для їх вирішення. Це включає покращення фінансування, підвищення кваліфікації персоналу, розвиток нормативно-правової бази, впровадження сучасних технологій, посилення співпраці з громадськими організаціями, а також створення ефективних систем оцінки результативності діяльності працівників пробації. Тільки системний підхід до вирішення цих проблем дозволить створити ефективну та справедливую систему пробації, яка сприятиме зниженню рівня рецидиву та успішній реабілітації правопорушників [14, с. 32].

Література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Про пробачію : Закон України від 05.02. 2015 року № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.
3. Положення про державну установу «Центр пробачіі» : Наказ Міністерства юстиції України № 896/5 від 29.03.2024. URL: <https://drive.google.com/file/d/13NK8RzVNL5bNgr4d551jrjIWx-wVDWDQ/view> (дата звернення: 24.06.2024).
4. Сьомін С.В. Європейські правила пробачіі та реформування кримінально-виконавчої системи в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2. С. 154–159.
5. Ткачова О.В. Інститут пробачіі в Україні: історичний досвід і сучасний стан. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2016. Том 2, Вип. 4. С. 68–71.
6. Степанюк А.Х. До питання про реформи у сфері виконання покарань. *Право України*. 2019. № 7. С. 53–65.
7. Перепічка Н.Г. Інститут пробачіі в Україні: відповідність нормам міжнародного законодавства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 4(113). С. 134–144.
8. Маршуба М.О. Служба пробачіі в Україні: проблеми впровадження у систему кримінальною юстиції. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 19. С. 117–119.
9. Марків С.І. Становлення та роль служби пробачіі в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 3. С. 78–82.
10. Виноградова С.О. Сучасний стан та перспективи розвитку інституту пробачіі в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Т. 2. С. 94–97.
11. Басенко Р.О., Аванесян Г.М., Коваленко В.Ф. Інституціювання пробачіі в контексті гуманістичного та євроінтеграційного потенціалу правової системи України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 203–208.
12. Алексєєв І. Пробачія — крок до імплементації міжнародних стандартів у сфері юстиції. *Юридичний журнал*. 2015. № 3. С. 109–110.
13. Богатирьов А.І. Запобігання злочинності серед осіб, які перебувають на обліку в органі пробачіі: теоретико-прикладний аналіз детермінантів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 1. С. 175–178.
14. Карелін В.В. Проблеми змісту діяльності уповноваженого органу з питань пробачіі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 5. С. 30–34.

References

1. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 04/05/2001 No. 2341-III. (2001). Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 25–26. Art. 131.
2. On probation: Law of Ukraine dated 05.02. 2015 No. 160-VIII. (2015). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. No. 13. Art. 93.
3. Regulations on the state institution “Probation Center”: Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 896/5 dated 03.29.2024. URL: <https://drive.google.com/file/d/13NK8RzVNL5bNgr4d551jrjIWx-wVDWDQ/view> (date of access: 24.06.2024).
4. Semin S. V. (2014). European rules of probation and reform of the criminal enforcement system in Ukraine. *Strategic priorities*. No. 2. P. 154–159.
5. Tkacheva O. V. (2016). Institute of probation in Ukraine: historical experience and current state. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Legal Sciences*. Vol. 2, Issue 4. P. 68–71.
6. Stepanyuk A. Kh. (2019). On the issue of reforms in the field of execution of punishments. *Law of Ukraine*. No. 7. P. 53–65.
7. Perepichka N. G. (2019). Probation Institute in Ukraine: compliance with the norms of international legislation. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*. No. 4(113). P. 134–144.
8. Marshuba M. O. (2016). Probation service in Ukraine: problems of introduction into the criminal justice system. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*. No. 19. P. 117–119.
9. Markiv S. I. (2016). Formation and role of the probation service in Ukraine. *Actual problems of jurisprudence*. No. 3. P. 78–82.
10. Vinogradova S. O. (2019). Current state and prospects for the development of the probation institute in Ukraine. *Actual problems of domestic jurisprudence*. Vol. 2. P. 94–97.
11. Basenko R. O., Avanesyan G. M., Kovalenko V. F. (2021). Institutionalization of probation in the context of humanistic and European integration potential of the legal system of Ukraine. *Entrepreneurship, economy and law*. No. 5. P. 203–208.
12. Alekseev I. (2015). Probation — a step towards the implementation of international standards in the field of justice. *Legal journal*. No. 3. P. 109–110.
13. Bogatiryov A. I. (2015). Prevention of crime among persons who are registered in the probation authority: theoretical and applied analysis of determinants. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. Issue 1. P. 175–178.
14. Karelin V. V. (2017). Problems of the content of the activity of the authorized body on probation issues. *Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*. No. 5. P. 30–34.